

KRZYSZTOF RYSZARD NOWAKOWSKI

Functional Theory | Teoria funkcjonalna
and the Role of Media | a rola mediów
in Europe | w Europie

KEY WORDS

functional theory, media in Europe

SŁOWA KLUCZOWE

teoria funkcjonalna, media w Europie

ABSTRACT

Media companies play an integral role in the development of democracy. The media also determine the cohesion of social systems. For this reason I decided to introduce the active role of mass media in the context of functional theory. In the first part of the article I describe demands and assumptions of the above paradigm. In the next part I present European institutions which monitor the functioning of media and the implementation of sociological analyses.

STRESZCZENIE

Integralnym elementem procesu rozwoju demokracji jest zapewnienie swobody działania mediom, które oprócz funkcji informowania o bieżących wydarzeniach, spełniają również wiele innych zadań. Z tego powodu zdecydowałem się przedstawić działanie środków masowego przekazu w kontekście teorii funkcjonalnej. W pierwszej części artykułu opisałem zastosowanie postulatów i założeń powyższego paradygmatu w analizach medioznawczych. Drugi fragment opracowania poświęciłem omówieniu implementacji konkretnych postulatów prezentowanej szkoły analiz socjologicznych w działaniu instytucji europejskich. Głównym celem napisania tego tekstu była chęć udowodnienia tego, że proces instytucjonalizacji roli mediów wynika z postrzegania ich znaczenia dla utrzymywania spójności systemu społecznego.

Jeśli każdemu przyznaje się prawo do rządzenia społeczeństwem, trzeba też przyjąć, że potrafi wybierać spośród różnych poglądów, jakie wyznają jego współcześni, i oceniać rozmaite fakty, których znajomość może mu posłużyć za drogowskaz¹.

Teoria funkcjonalna a analizy medioznawcze

Paradygmat analizy funkcjonalnej największą popularność wśród medioznawców osiągnął w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy został przez nich zaakceptowany jako teoretyczna podstawa badań naukowych². Przedmiotem zainteresowania wielu analityków stały się funkcje oraz dysfunkcje, jakie wywoływało działanie środków masowego przekazu. Początków tej aktywności naukowej należy się doszukiwać w założeniach teorii funkcjonalnej, a w szczególności w przyjmowanym twierdzeniu, że elementy systemu spełniają dla jego trwania ważne zadania, bez których nie byłby on w stanie samodzielnie funkcjonować. Najobszerniej wyraził tą myśl Spencer: „Każda zróżnicowana struktura, zarówno w organizmach, jak i w całościach ponadorganicznych, jest do pewnego stopnia sama w sobie całością systemową (tzn. narządy składają się z komórek, a społeczeństwa z grup jednostek). Większa całość zawsze pozostaje zatem pod wpływem procesów systemowych przebiegających w jej częściach składowych”³. Takim właśnie „procesem systemowym” jest komunikowanie się zarówno na poziomie relacji między jednostkami, jak i na poziomie organizacji ogólnopanaństwowej czy globalnej. Oddziaływanie mediów na ich odbiorców opisywał

¹ A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, t. 1, Znak, Kraków 1996, s. 184.

² J.S. Baran, K.D. Davis, *Teorie komunikowania masowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 193.

³ H.J. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 11.

Merton, który jest również zaliczany do przedstawicieli funkcjonalizmu. Według niego rozwój teorii funkcjonalnej jest związany z trzema fundamentalnymi założeniami. Jest to postulat funkcjonalnej jedności społeczeństwa, funkcjonalizmu uniwersalnego oraz niezbędności⁴. Wszystkie wymienione tezy zostały poddane przez Mertona krytycznej ocenie. Według niego każde społeczeństwo, aby istnieć, musi charakteryzować się określonym poziomem spójności. Z tego faktu nie należy wnioskować o istnieniu wystandaryzowanych form działalności oddziałujących w jednakowy sposób na całą strukturę społeczną. Zamiast mówić o jedności funkcjonalnej, należałoby – zdaniem Mertona – opisywać różnorodność sytuacji, w których dochodzi do interakcji między grupami i jednostkami. Integracja jest osiągnięta dzięki komplementarnym zachowaniom, a nie w wyniku zastosowania jakiegoś jednego wzorca. Można wobec tego stwierdzić, że nie tylko media publiczne przyczyniają się do kreowania kultury narodowej, ale również inne firmy medialne pełnią taką funkcję, współuczestnicząc w dystrybucji informacji.

Opiniotwórcza rola mediów przejawia się w upowszechnianiu wiadomości o aktualnych wydarzeniach. „Media mają więc pełnić rolę psa łańcuchowego demokracji, strzegącego porządku w państwie i nagłaśniającego różne przypadki łamania prawa bądź naruszania reguł demokracji przez osoby sprawujące władze”⁵. Warto podkreślić, że wymieniona rola kontroli społecznej może łatwo przecisnąć się w dysfunkcję propagandy politycznej i bezpodstawne atakowanie partii rządzącej. Na podobne konsekwencje wskazuje Merton, gdy poddaje krytyce postulat funkcjonalizmu uniwersalnego. Zgodnie z opinią powyższego autora, istnienie poszczególnych form kulturowych przynosi w wielu przypadkach dysfunkcjonalne skutki. Można zaryzykować wobec tego twierdzenie, że każdej pozytywnej roli mediów towarzyszy oddziaływanie negatywne. W ten sposób powstają binarne pary pożądanych i niechcianych efektów działania firm branży medialnej. Dla charakterystyki tego problemu posłużę się klasyfikacją, którą zaproponował w 1972 roku McQuail⁶, dodając do niej elementy dysfunkcjonalne – por. tablicę 1.

⁴ K.R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 99–109.

⁵ M. Mrozowski, *Media masowe*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 200.

⁶ B. Dobek-Ostrowska, *Nauka o komunikowaniu. Podstawowe orientacje teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001, s. 49.

Tablica 1. Pozytywne i negatywne oddziaływanie mediów

FUNKCJE MEDIÓW	DYSFUNKCJE MEDIÓW
Informowanie: dostarczanie wiadomości, edukowanie, tłumaczenie zjawisk społeczno-gospodarczych	Dezinformowanie: pogłębianie poczucia niepokoju, paniki
Identyfikacja personalna: określanie tożsamości indywidualnej i grupowej, poznawanie wzorów zachowań	Stereotypizacja: utrwalanie stereotypów, nieprawdziwego wizerunku różnych społeczności, pogłębianie różnic międzygrupowych
Integracja społeczna: proces komunikacji, kreowanie opinii społecznej, uzgadnianie wspólnych działań	Dezintegracja społeczna: subsydiowanie i osłabianie więzi społecznych, ograniczanie komunikacji bezpośredniej
Rozrywka: zagospodarowanie czasu wolnego, dostarczanie emocjonalnego zadowolenia	Pasywność: obniżanie wymagań estetycznych, wzmacnianie potrzeby eskapizmu i pogłębianie braku doświadczeń w świecie rzeczywistym

W sytuacjach, w których są obserwowane skutki np. oglądania telewizji lub grania w gry komputerowe, badacze wskazują na tzw. funkcje jawne – pozytywne lub negatywne – możliwe do zmierzenia lub opisanie. Istnieje jednak kategoria zjawisk wywoływanych w wyniku odbioru mediów, które nie są obserwowane w prosty, empiryczny sposób. Tego typu funkcje analitycy środków masowego przekazu nazywają ukrytymi, ze względu na ich dyskrecjonalny charakter oraz niezamierzone i nieprzewidywalne konsekwencje. Na inną cechę zwraca uwagę Merton, który pisze w następujący sposób „[...] podobnie jak ten sam element może spełniać wiele funkcji, tak i jedna funkcja może być odmiennie wypełniana przez wiele elementów”⁷. W ten sposób postulat niezbędności funkcjonalnej został podważony przez koncepcję „*alternatyw funkcjonalnych*”. Zgodnie z nią media mogą być wobec siebie komplementarne, ale również mogą podlegać procesowi zastępowania jednych form przekazu przez inne, bardziej zaawansowane technologicznie. Według Levinsona media są przykładem wynalazku, któremu oprócz wielu zastosowań praktycznych towarzyszą sytuacje dysfunkcjonalne. Aby im zapobiegać, trzeba stosować nowe rozwiązania technologiczne zdolne zaradzić pojawiającym się problemom. „Media zaradcze nie rozwiązują więc problemów w sposób mniej pozbawiony zakłóceń niż media oryginalne. Odgrywają za to bardzo ważną rolę, [...] – wnosząc nie tyle absolutne ulepszenie, co ulepszenie netto [...]. Ich działanie przynosi więc zarówno pewien postęp, jak i stwarza nowe wyzwania”⁸. Przykładem tego procesu jest ciągły wyścig między producentami oprogramowania a nielegalnymi wytwórniami gier komputerowych i kaset z nagraniami filmowymi. Wymyślenie urządzeń mających na

⁷ K.R Merton, *Teoria socjologiczna...*, jw., s. 106.

⁸ P. Levinson, *Miękkie ostrze. Naturalna historia i przyszłość rewolucji informacyjnej*, Muza, Warszawa 1999, s. 175.

celu utrwalenie przez użytkowników mediów ulubionych programów telewizyjnych lub radiowych stworzyło problem rozpowszechniania ich bez wymaganej licencji. Zapobieganiu występowania tego zjawiska miało służyć zastosowanie oprogramowania antypirackiego, co z kolei spowodowało konieczność wprowadzenia lepszych urządzeń nadawczo-odbiorczych itd. Ewolucja mediów jest więc naturalnym procesem dostosowywania się do potrzeb ich użytkowników, ale również do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Mniej funkcjonalne środki masowego komunikowania muszą ustąpić miejsca bardziej zaawansowanym, przystępniejszym i stwarzającym lepsze możliwości przekazywania informacji.

Według jednego z bardziej znanych przedstawicieli funkcjonalizmu – Parsonsa – porządek społeczny jest utrzymywany dzięki współdziałaniu trzech systemów: społecznego, kulturowego oraz osobowego. Dla ich współistnienia potrzebna jest komunikacja, której podstawą są wspólne „zasoby symboliczne”, jednakowe dla wszystkich uczestników wybranego kręgu kulturowego. W ten sposób media uczestniczą w kreowaniu wspólnoty norm i wartości, upowszechniając wzorce zachowań. Pomagają one w definiowaniu sytuacji społecznych oraz są narzędziem kontroli interakcji. Wymiana informacji jest dla Parsonsa jednym z podstawowych procesów, decydującym o sprawności funkcjonowania systemu społeczno-gospodarczego. Jego opinię na ten temat referuje Turner w sposób następujący; „Tym, co pojawia się w wyniku jego analizy, jest hierarchia kontroli informacyjnej, przy czym kultura określa w sensie informacyjnym system społeczny, system społeczny kieruje w sensie informacyjnym systemem osobowości, osobowość zaś kieruje informacyjnie systemem organizmu”⁹. Nośnikami informacji mogą być środki masowego przekazu, ale również pieniądź będący informacją na temat kondycji ekonomicznej gospodarki. W odniesieniu do sfery kultury, transmisja programów radiowo-telewizyjnych odgrywa znaczącą rolę zarówno w promowaniu zmian społecznych, jak i utrwalaniu tradycji narodowej. Media oddziałują na jednostki, motywują je i odwołują się do ich potrzeb poznawczych oraz emocjonalnych. Środki masowego przekazu przenikają wszystkie wcześniej wymienione sfery, tworząc zasoby społeczne niezbędne do kooperacji ludzi. Według Parsonsa każdy system składa się z podsystemów spełniających określone zadania. Tym, co umożliwia działanie całości, są informacje wymieniane w trakcie komunikacji. „Funkcjonalistyczne podejście do ujęcia relacji między masowymi mediami a społeczeństwem próbuje stwierdzić, jaki jest wkład subsystemu komunikowania masowego w funkcjonowanie całego systemu. Charakterystyczne jest stwierdzenie Lasswella (1948), który podkreślał stabilizującą funkcję komunikowania (nazwanego «ideologią») wspierającego istniejące struktury wartości”¹⁰.

⁹ H.J. Turner, *Struktura teorii...*, jw., s. 42.

¹⁰ M. Kunczik, A. Zipfel, *Wprowadzenie do nauki o dziennikarstwie i komunikowaniu*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 41.

Kwestia użyteczności komunikowania stała się również przedmiotem zainteresowania Luhmanna. Według niego stosowanie kodów językowych ułatwia osiągnięcie wspólnej definicji sytuacji oraz pozwala na formułowanie dychotomicznych pojęć, którymi posługują się jednostki w czasie interakcji.

Przykładem tego procesu są klasyczne określenia dobra i zła mające charakter dialektyczny i zawierające – wobec siebie – elementy opozycyjności. Według modelu Luhmanna, porozumiewanie się zachodzi poprzez wykorzystanie środków przekazu, dzięki którym istnieje; „refleksyjność” i „autoprezentacja”. Pierwszy z wymienionych procesów dotyczy autoanalizy sekwencji czynności wykonywanych w czasie interakcji między jednostkami przekazującymi sobie ważne dla siebie wiadomości. Umożliwia to uzyskanie wiedzy na temat komunikacji pod względem teleologicznym. Drugi wymiar odnosi się do sytuacji, w której „[...] system może skonceptualizować siebie i relacje ze środowiskiem jako «perspektywę» czy «temat». Taka autotematyzacja redukuje kompleksowość, gdyż dostarcza wskazań odnośnie do tego, jak postępować z wymiarami temporalnym, materialnym i symbolicznym środowiska”¹¹. Media porządkują myślenie odbiorców, dostosowują przekazy do wyspecjalizowanych dziedzin (np. ekonomia, prawo), stabilizując funkcjonowanie systemu społecznego. Wiedza na temat oddziaływania środków masowej komunikacji zapoczątkowała proces definiowania ich funkcji w prawie europejskim.

Funkcje mediów europejskich

Imperatywem demokracji jest stosowanie zasady wolności słowa, która gwarantuje przepływ informacji między poszczególnymi elementami systemu. W krajach Unii Europejskiej aktem prawnym dotyczącym tej kwestii jest „Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności”, a w szczególności art. 10 mówiący, że „Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe”¹². Zagwarantowaniu prawa swobody wypowiedzi towarzyszyła w Europie debata nad konsekwencjami działania mediów oraz zadaniami, jakie mogą one realizować w społeczeństwie. Wnioski, do jakich doszli ustawodawcy, były zbieżne z ustaleniami badaczy, a ich konsekwencją jest instytucjonalizacja roli mediów w systemie UE.

Powyższy proces rozumiem jako: „zasady gry w społeczeństwie, lub bardziej formalnie, są to wymyślone przez ludzi ograniczenia, które kształtują ludzką in-

¹¹ H.J. Turner, *Struktura teorii...*, jw., s. 75.

¹² J. Olędzki, *Komunikowanie w świecie*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 1998, s. 206.

terakcję. [...] instytucje określają i ograniczają układ dokonywanych przez jednostki wyborów. Instytucje obejmują każdą formę skrępowania i przymusu, którą wynajdują istoty ludzkie, aby nadawać kształt ludzkiej interakcji”¹³. Jak wobec tego pogodzić ze sobą wolność słowa i wspomniane powyżej „formy skrępowania i przymusu”? Rozwiązaniem tej zagadki jest odwołanie się do zasad funkcjonalizmu i wskazanie na funkcje i dysfunkcje mediów wymienione w tabelicy 1. W Europie zdecydowano się na wzmacnianie pozytywnej roli mediów i niwelowanie skutków negatywnych. Wyrazem troski o zachowanie swobody działania środków masowego przekazu i zapobieganie efektom niepożądanym jest Europejska Konwencja o Telewizji Ponadgranicznej (1989 r.), która w artykule 10 stwierdza, że państwa ratyfikujące jej postanowienia „nie mogą przeciwdziałać transmisji i retransmisji na ich terytorium programów ponadgranicznych, z powołaniem się na regulacje prawa wewnętrznego w zakresie radiodyfuzji lub przepisy w dziedzinach, o których mowa jest w Konwencji (np. reklama, sponsorowanie programów)”¹⁴. Jednocześnie autorzy powyższego dokumentu zwracają uwagę na konieczność przestrzegania przez mass media standardów w zakresie odpowiedzialności społecznej. Zgodnie z nimi stacje powinny unikać w emitowanych materiałach treści mogących negatywnie wpływać na relacje społeczne. Dystrybutorzy audycji radiowo-telewizyjnych są odpowiedzialni za sposób zapoznawania odbiorców z prezentowanymi poglądami. Treść tych przepisów – ratyfikowanych w 1991 roku¹⁵ – ma ważne znaczenie dla Polski, której delegaci uczestniczą w pracach Stałego Komitetu Rady Europy ds. Telewizji Ponadgranicznej. W prawie krajowym, czyli ustawie o radiofonii i telewizji z 29 grudnia 1992 roku, zostały wprowadzone zapisy o zapobieganiu rozpowszechniania treści mogących wywoływać skutki negatywne. W szczególności dotyczy tego art. 18 ust. 1: „Audycje lub inne przekazy nie mogą propagować działań sprzecznych z prawem, z polską racją stanu oraz postaw i poglądów sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści dyskryminujących ze względu na rasę, płeć lub narodowość”¹⁶.

Kolejne ustępy referowanego artykułu dotyczą kwestii nadawania treści szkodzących rozwojowi fizycznemu, psychicznemu oraz moralnemu. Nadawcy zostali zobowiązani do takiego oznakowania audycji, aby odbiorca mógł się zorientować, czy emitowany materiał jest przeznaczony dla dzieci, młodzieży czy doro-

¹³ D.C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, za: P. Chmielewski, *Ludzie i instytucje. Z historii i teorii nowego instytucjonalizmu*, seria: Materiały z Zagranicy, zeszyt 2 (45), Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 1995, s. 79.

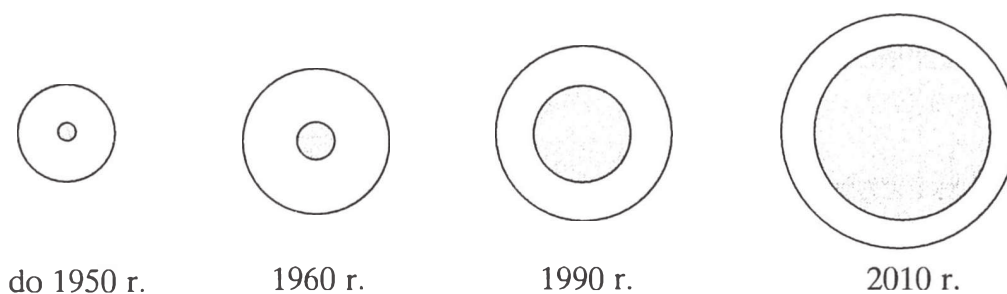
¹⁴ A. Jaskiernia, *Rada Europy a problemy mediów masowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, 2002, s. 68.

¹⁵ R. Gluza (red.), *Media w Polsce w XX wieku*, Wydawnictwo Press, Poznań 1999, s. 206.

¹⁶ *Ustawa o radiofonii i telewizji z dnia 29 grudnia 1992 roku*, DzU z 2004 r., nr 253, poz. 2531.

Kierunek i skalę tego nieodwracalnego procesu (wszechobecnej cyfrowej informacji) ilustruje przewidywanie Ruperta Murdocha i Philipa Meyera, którzy zgodnie twierdzą, iż około 2040 roku gazety drukowane przestaną istnieć².

Rysunek 1. Szacunek zmian (w latach 1950-2010) proporcji analogowych (jasne wypełnienie) i cyfrowych (ciemne wypełnienie) zasobów informacyjnych



Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Enterprise Storage Group, Compliance Study, May 2003; D. Sullivan, *New Study Sizes Up the Web*, www.clickz.com/experts/search/article.php/3512376, June 29, 2005; <http://www.sims.berkeley.edu/research/projects/how-much-info-2003/> [styczeń 2004]; *Measuring the Data Mountain*, „The Economist” 2003, Dec. 6; „Financial Times” 2003, Nov. 12; *Tech Researchers Calculate Digital Info*, „The New York Times” 2007, March 6.

Dostęp do zasygnalizowanego bogactwa cyfrowych zasobów informacyjnych świata jest skutecznie, bo w 99%, ograniczany administracyjnie, technicznie oraz polityką informacyjną firm i osób pośredniczących w jego wykorzystaniu. Procedury te tworzą pierwszy istotny element procesu moderowania oferowanych internautom informacji – decydowania, z których informacji można korzystać, a które nie są udostępniane publicznie. Mimo to wielkość pozostałego jednego procenta informacji stanowi o tym, iż obywatel świata, także biegły w umiejętnościach korzystania z potencjału wirtualnego świata, jest skazany na korzystanie z pewnych ułatwień, wspomnianych wcześniej narzędzi służących do wyszukiwania, analizowania i agregacji informacji. Nikt nie jest w stanie samodzielnie dokonać analizy i osądu nawet tylko podstawowych, najważniejszych źródeł informacji w skali globu. Wykształcony obywatel świata, bez względu na swoje kompetencje, musi korzystać z pośredników, narzędzi informatycznych lub sprawdzonych „agregatorów informacji” w postaci przekazów RTV, popularnych pism, agencji informacyjnych, zasobów WWW. W wyniku tego, głównie dzięki Sieci, krystalizuje się zjawisko powszechnego powielania dobrych, sprawdzonych, ale nie oryginalnych wzorców.

Obietnicą swobody informacyjnej – bezpośredniego dostępu do informacji źródłowych – był Web 2.0. Oferuje on jednak zbyt wiele, często bardzo wartościowych, ale także mało wartościowych informacji, których i tak intelekt jednego człowieka nie jest w stanie pojąć. Determinuje to korzystanie z kilku sprawdzonych sta-

² *Who killed the newspapers?*, „The Economist” 2006, August 26.

słych. W celu uniknięcia efektów niezamierzonych zakazano reklam ukrytych oraz reklam produktów szkodliwych, jak np. tytoniu, alkoholu. W kontekście teorii funkcjonalnej jest szczególnie ważne, aby wszyscy obywatele mieli jednako-
wy dostęp do zasobów kulturowych. Stanowią one element integrujący wszystkie pozostałe subsystemy i dlatego: „Publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechuje się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu”¹⁷. Ustawodawca podkreśla w ten sposób zadania środków masowego komunikowania w kształtowaniu opinii publicznej i przedstawianiu możliwie szerokiego spektrum poglądów i opinii. Prowadzenie debaty na temat ważnych społecznie spraw towarzyszy obecnie funkcjom komercyjnym mediów.

Kwestię tę opisuje Habermas w następujący sposób: „Wraz z rosnącą złożonością mass mediów i rosnącymi nakładami kapitałowymi następuje centralizacja skutecznych dróg komunikacyjnych. Mass media podlegają rosnącemu naciskowi selekcji w tej samej mierze po stronie oferentów, co po stronie popytu. Te procesy selekcyjne stają się źródłem nowego rodzaju władzy. Ta władza mediów tylko niedostatecznie jest ogradzana przez standardy profesjonalne; na początek jednak dziś już «czwarta władza» zostaje poddana prawnej konstytucjonalizacji”¹⁸. Według wspomnianego autora, cele komercyjne zaczynają dominować nad celami autotelicznymi związanymi z misją publiczną. Mimo że Habermas zauważa istnienie przepisów dotyczących standardów wykonywania zawodu dziennikarza oraz funkcjonowania mediów jako instytucji życia publicznego, to podkreśla coraz większe znaczenie presji rynku. Dla zrównoważenia tego oddziaływania Unia Europejska podejmuje wiele inicjatyw na rzecz kulturotwórczej roli mediów. Jedną z nich jest Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa audiowizualnego z 2001 roku.

Powyższy dokument zwraca uwagę na znaczenie twórczości filmowej odzwierciedlającej różnorodność tradycji narodów tworzących UE i konieczność zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego. Ważnym elementem kreowania nowoczesnych funkcji mediów jest wdrażanie programów z zakresu zarówno unifikacji możliwości technicznych, jak i zwiększania pluralizmu rynku medialnego. Polska w okresie przedakcesyjnym korzystała z wsparcia udzielonego w ramach projektu PHARE 2001, koordynowanego przez Krajową Radę Radiofonii

¹⁷ Tamże, art. 21 ust. 1.

¹⁸ J. Habermas, *Faktyczność i obowiązywanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 396.

i Telewizji oraz Dyрекcję Rozwoju Mediów we Francji, pt. „Kształtowanie i dostosowanie polityki audiowizualnej w warunkach konwergencji technologicznej”. Inną ważną inicjatywą była promocja programu Media Desk Polska¹⁹.

Tablica 2. Wsparcie finansowe branży medialnej w zakresie programu Media Desk Polska w 2004 roku²⁰ (w euro)

Rozwój produkcji filmowych	305 000
Produkcja telewizyjna	118 000
Dystrybucja kinowa	1 508 283
Dystrybucja wideo / DVD	117 821
Wsparcie festiwali filmowych	102 500
Sieć kin Europa Cinemas	210 000
Inne	9 000
Łącznie	2 370 604

Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w tablicy 2, środki finansowe wykorzystane w czasie trwania inicjatywy Media Desk Polska zostały ulokowane w wielu sektorach rynku medialnego. Głównym celem było wspieranie małych i średnich firm – między innymi producenckich i kinematograficznych – oraz młodych talentów poprzez system stypendiów. Do ważniejszych działań można zaliczyć współpracę z organizatorami festiwali Camerimage w Łodzi oraz Etiuda w Krakowie, a także nawiązanie kontaktów między innymi z Krajową Izbą Producentów Audiowizualnych oraz Mistrzowską Szkołą Wajdy. Program Media Desk Polska stał się platformą wymiany doświadczeń i spotkań producentów z Polski i innych krajów, np. podczas festiwali w Cannes i Karlovyh Varach.

Osiągnięcie przez Polskę pełnoprawnego członkostwa w UE w 2004 roku oznaczało nie tylko poszerzenie się rynku medialnego, ale również jego wzbogacenie o nowe doświadczenia twórcze i artystyczne. Ważną cechą nowej sytuacji jest dążenie organizacji europejskich, przy udziale podmiotów krajowych, do wspierania producentów niezależnych, wzbogacania pluralizmu treści i form przekazu medialnego. Monitorowaniem sytuacji mediów na terenie UE zajmuje się Komitet Zarządzający ds. Środków Masowego Przekazu (CDMM)²¹. Do zadań tej instytucji należy przygotowywanie rekomendacji i deklaracji Komitetu Ministrów RE, powoływanie zespołów ekspertów oraz dążenie do osiągnięcia pełnej współpracy między państwami członkowskimi w zakresie rozwoju rynku mediów.

¹⁹ *Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z rocznego okresu działalności*, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Warszawa, marzec 2005, s. 187–193.

²⁰ Dane Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

²¹ *Informacja o podstawowych problemach Radiofonii i Telewizji*, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Warszawa, marzec 2005, s. 229.

Podsumowanie

Mimo że czasy, w których teoria funkcjonalna miała duży wpływ na badaczy w wielu krajach – w szczególności w Stanach Zjednoczonych – już minęły, to jednym z ważniejszych jej osiągnięć jest wprowadzenie wymogu „[...] «konkretnego i szczegółowego» opisu mechanizmów przyczyniających się do tego, by mogła być spełniana określona funkcja. Odwołuje się tu do mechanizmów nie psychologicznych, ale społecznych (to znaczy rozdzielenia ról, odrębności wymogów instytucjonalnych, hierarchicznego uporządkowania wartości, społecznego podziału pracy, działań rytualnych i ceremonialnych i tak dalej)”²². W odniesieniu do analizy mediów oznaczało to zwrócenie uwagi na funkcje jawne i ukryte spełniane w systemie społecznym. Badania Mertona i Lazarsfelda nad rolą masowych przekazów i propagandą wskazały nie tylko na oddziaływanie radia czy filmu propagandowego, ale również na możliwości manipulacji przekazem i reakcjami poszczególnych audytoriów. Analizy kształtowania opinii publicznej sprawiły, że pytanie o relacje między środkami komunikacji a innymi elementami organizacji społecznej stało się pytaniem o ich znaczenie dla integralności systemu UE. W ten sposób teoria nabrała charakteru normatywnego i media zaczęły być oceniane jako funkcjonalne lub dysfunkcjonalne w relacjach z innymi instytucjami. Jeśli przyjąć, że obniżenie się poziomu integracji społecznej jest czymś niepożądanym, a nadawcy poprzez rozpowszechnianie określonego rodzaju treści mogą się do tego przyczynić, to aby temu zapobiec, należało wprowadzić mechanizmy chroniące system przed wymienionymi skutkami.

Takie uzasadnienie stało się argumentem za wprowadzeniem przez instytucje europejskie przepisów regulujących rynek mediów. Ich celem jest dążenie do wyeliminowania funkcji ukrytych w przekazach masowych. Teoria funkcjonalna daje wobec tego podstawy do poszukiwania rozwiązań wzmacniających koherencję społeczną. „Chociaż integracja nie jest nigdy doskonała, systemy społeczne zasadniczo znajdują się w stanie dynamicznej równowagi, tj. przystosowawcze reakcje na zmiany zewnętrzne zmierzają do minimalizacji zmiany wewnątrz systemu. Dominującą tendencją jest więc tendencja do stabilności i bezwładu, utrzymująca się dzięki wbudowanym w system mechanizmom przystosowania i kontroli społecznej. [...] Dysfunkcje, napięcia i dewiacja istnieją i mogą być długotrwałe, ostatecznie jednak zmierzają one do zaniku lub instytucjonalizacji. Inaczej mówiąc, doskonała równowaga czy też integracja nie zostaje wprowadzona nigdy osiągnięta, ale stanowi granicę, ku której system społeczny zmierza”²³.

²² K.R. Merton, *Teoria socjologiczna...*, jw., s. 123.

²³ P.L. van den Berghe, *Dialectic and Functionalism. Toward a Theoretic Synthesis*, cyt. za; J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 811–812.

W odniesieniu do mediów, ich rola w systemie została zinstytucjonalizowana poprzez przepisy prawa oraz organizacje zajmujące się monitorowaniem ich działania w wymiarze krajowym i międzynarodowym.